

ROMAN GAWARKIEWICZ

ORCID: 0000-0002-1700-8151

Uniwersytet Szczeciński, Szczecin
roman.gawarkiewicz@usz.edu.pl

BARBARA RODZIEWICZ

ORCID: 0000-0001-7724-5602

Uniwersytet Szczeciński, Szczecin
barbara.rodziewicz@usz.edu.pl

Skojarzenia słowne w kontekście badań etnolingwistycznych. O potrzebie realizacji projektu *Polsko-niemiecko-rosyjskiego słownika asocjacyjnego*

Słowa kluczowe

semantyka, konotacje, językoznawstwo konfrontatywne, komunikacja międzykulturowa

Keywords

semantics, connotations, confrontative linguistics, intercultural communication

Jednym z podstawowych wątków toczącej się obecnie dyskusji na temat procesów rozwojowo-asymilacyjnych i integracyjnych na podstawie kryterium wzajemnego zrozumienia i zaufania, zachodzących we współczesnej Europie i świecie, jest m.in. pytanie o tożsamość człowieka, a dokładniej, pytanie o proces jej kształtowania się. Współczesne poszukiwania tożsamości – „pewnego stanu świadomości zbiorowej”¹ – sprowadzają jednostkę do roli

¹ Jerzy Mikułowski Pomorski, „Negocjowanie tożsamości zbiorowej w Europie”, w: *Narody wobec Europy. Negocjowanie tożsamości*, red. Jerzy Mikułowski Pomorski (Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 2004), 11.

„posiadacza” i „użytkownika” grupowych ideologii i wydają się bardziej niż dotychczas opierać na elementach etnicznych i narodowych. Ich punktem wyjścia często jest założenie, że różnice, dystanse czy rozbieżności interesów mogą być równoważone przez podobieństwa, poczucie bliskości oraz wspólnotę nadrzędnych celów, idei lub interesów, co okazuje się jednak zadaniem niełatwym, szczególnie wtedy, kiedy znajdziemy się w tyglu języków i kultur.

Jak słusznie bowiem zauważa Franciszek Grucza:

Konkretne nastawienie poszczególnych ludzi lub wspólnot do innych ludzi lub wspólnot, stan ich chęci lub niechęci do łączenia się lub choćby tylko do porozumienia z innymi, czyli ich odpowiedź na pytanie, z kim są gotowi (po)łączyć się i porozumieć, a z kim nie, jak dalece są do tego gotowi itd., jest zawsze pewną wypadkową przede wszystkim (a) ich własnych (mniej lub bardziej przypadkowych) doświadczeń życiowych oraz własnej refleksji nad nimi, (b) poglądów „przejętych” od innych osób, przede wszystkim poglądów „zaczepniętych” z lokalnej lub środowiskowej (wspólnotowej) tradycji, (c) wiedzy „zdobytej” w trakcie formalnego (instytucjonalnego) kształcenia i rzecz jasna także określonych „interesów” lub „kalkulacji” egzystencjalnych (materialnych)².

Różnice między narodami istnieją zatem w ludzkich umysłach i są rezultatem przebytej socjalizacji w narodowym otoczeniu, rezultatem interakcji społecznej, która wpływa na zachowanie jednostek i selektywnie kształtuje ich charakter. Homo loquens żyje w swojej kulturze, która jest tworem jego życiowych wyborów, a otaczający go świat artefaktów kulturowych ukierunkowuje go i zachęca do ograniczania tych wyborów. Niemożliwe jest w związku z tym analizowanie procesu komunikowania, a w szczególności komunikowania międzykulturowego – ludzkiego spotkania, procesu porozumiewania się, w którego rezultacie przejawia się, wzmacnia lub zanika wzajemne zrozumienie – bez doceniania różnic między narodami – umysłowych, emocjonalnych i psychologicznych. Dopóki nie docenimy różnic w naszej percepcji, dopóty nie będziemy w stanie przekroczyć własnych ograniczeń. W przeciwnym razie pozostaniemy w sytuacji, w której nasza komunikacja z innymi – zamiast na zrozumieniu i w miarę swobodnym poruszaniu się w zawilosciach odrębnych norm aksjologicznych oraz akceptacji i tolerancji dla opartych na nich stylów życia – opierać się będzie na „etykietkach”, które udaremniają skuteczne rozwiązywanie problemów między partnerami komunikacyjnymi i zwiększają dystans między nimi. Zdaniem Clarka Moustakasa, dzieje się tak, ponieważ

² Franciszek Grucza, „O przeciwstawności ludzkich interesów i dążeń komunikacyjnych, interkulturowym porozumieniu się oraz naukach humanistyczno-społecznych”, w: *Problemy komunikacji interkulturowej: jedna Europa – wiele języków i kultur. Materiały z XIX Sympozjum ILS UW oraz PTLŚ (Warszawa-Bemowo, 14–16 lutego 1994)*, red. Franciszek Grucza, Krystyna Chomicz-Jung (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1996), 13.

[...] etykiety i klasyfikacje sprawiają, iż wydaje się, że znamy drugiego, podczas gdy naprawdę chwytamy jedynie cień nie zaś substancję. Ponieważ jesteśmy przekonani, że znamy samych siebie i innych [...], przestajemy faktycznie widzieć, co się dzieje przed nami i w nas, i nie wiedząc tego, że nie wiemy, nie czynimy żadnego wysiłku, by pozostawać w kontakcie z rzeczywistością. Wciąż korzystamy z etykietek, by wciskać w stereotypy siebie samych i innych; te etykiety zastąpiły ludzkie znaczenia, niepostrzelne uczucia i przejawy życia w osobach i między osobami³.

W naszym przekonaniu podstawowym zadaniem i celem nadrzędnym współczesnych nauk humanistycznych i społecznych jest, cytując F. Gruczę, „praca na rzecz międzyludzkiego porozumienia, poszukiwanie i ukazywanie możliwości wzmacniania naturalnych ludzkich tendencji do kontaktowania się z innymi”⁴.

Pewną szansę podniesienia skuteczności porozumiewania się np. współczesnych Polaków Niemców i Rosjan, trzech narodów, które łączy bardzo długa historia i niełatwe problemy dnia dzisiejszego, stwarzają m.in. psycholingwistyczne badania skojarzeń swobodnych. Pozwalają bowiem diagnozować różnice w spostrzeganiu, a to właśnie one są jedną z najczęstszych przyczyn wszelkich nieporozumień.

Zastosowanie testu asocjacyjnego, określanego również jako eksperyment asocjacyjny lub lingwistyczny (uznawanego i używanego od czasu eksperymentów lingwistycznych Francisa Galtona), jako narzędzia diagnostycznego w badaniach z zakresu przetwarzania informacji w umyśle człowieka⁵, pozwala przeniknąć do świata obrazów utrwalonych w jego świadomości językowej. Świadomość językowa definiowana jest przez Jewgienija F. Tarasowa jako „całością poziomów świadomości, formowanych i uzewnętrznianych za pomocą środków językowych: słów, związków wyrazowych, zdań, tekstów i pól asocjacyjnych”⁶.

Badanie skojarzeń, odkrywających bogactwo sensów zawoalowanych w znakach językowych, mieści się w koncepcji poznawczej współczesnych studiów i analiz prowadzonych w ramach lingwistyki antropologicznej i etnolingwistyki, podejmowanych, między innymi

³ Clarc Moustakas, *Individuality and Encounter: A Brief Journey into Loneliness and Sensitivity Groups* (Cambridge: Howard A. Doyle Publishing Co., 1971), 7–8, cyt. za: Robert Bolton, „To zwykle psuje komunikację”, w: *Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi*, red. John Stewart (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002), 179.

⁴ Grucza, „O przeciwstawności ludzkich interesów”, 21.

⁵ Patrz: Robert Gottsdanker, *Osnovy psichologičeskogo ěksperimenta. Učebnoe posobie* (Moskwa: MGU, 1982); Elena I. Goroško, *Integrativnaâ model' svobodnogo asociativnogo ěksperimenta* (Moskwa–Har'kov: Ra-Karavella, 2001).

⁶ Evgenij F. Tarasov, „Aktual'nye problemy analiza âzykovogo soznaniâ”, w: *Âzykovoe soznanie i obraz mira*, red. Nataľâ V. Ufimceva (Moskwa: Institut âzykoznanii RAN, 2000), 26 (przekład autorów). Niektórzy lingwiści świadomość językową utożsamiają z kompetencją językową (por. Jerzy Porayski-Pomsta, „Komunikacja językowa”, w: *Nauka o języku dla polonistów*, red. Stanisław Dubisz (Warszawa: Książka i Wiedza, 1999), 70–71 lub traktują ją jako element większej całości – świadomości etnokulturowej (por. Alla G. Guročkina, „Ĕtnokul'tura i âzykovoe soznanie”, w: *Filologiâ i kul'tura: Materialy III Meždunarodnoj naučnoj konferencii 16–18 maâ 2001, ě. 3* (Tambov: Izd-vo TGU, 2001), 122–123).

przez Jadwigę Puzyninę, Jerzego Bartmińskiego, Walerego Pisarka, Michaela Fleischera, Annę Wierzbicką. Ten etnopsycholingwistyczny nurt badań, opierający się na podstawowym założeniu, że w języku utrwalaony jest opis postrzeganego świata, co wskazuje na istnienie współzależności między świadomością a językiem, stawia sobie za cel, między innymi, ujawnienie przyjętych w danej kulturze sposobów konceptualizacji i kategoryzacji rzeczy, systemów stosowanych wartościowań, punktów widzenia i utrwalaonych społecznie postaw wobec świata⁷. Ponadto przyjęcie zaprezentowanego założenia otwarło lingwistom drogę do nowych poszukiwań i analiz badawczych, których celem stało się również badanie etnokułturowej świadomości językowej drogą jej kontrastowania ze świadomością językową innej kultury. Kluczowe znaczenie dla tego trendu badawczego ma pojęcie językowego obrazu świata, czyli świata rozpoznawalnego przez pryzmat języka i należącego do wieloaspektowo pojmowanej semantyki językowej, która obok cech kategoryalnych znaczenia bierze pod uwagę także jego cechy stereotypowe. Pojmowanie językowego obrazu świata definiowanego jako „obraz mentalny oparty na potocznej wiedzy o świecie, o przedmiotach, zjawiskach i relacjach; obraz utrwalaony w języku i dostępny poprzez język, poprzez jego strukturę gramatyczną, a zwłaszcza poprzez jego słownictwo z całym bogactwem znaczeń”⁸, stwarzając możliwość wiązania go z wizją i interpretacją fragmentów realnej rzeczywistości pozajęzykowej, otwiera jednocześnie wiele interesujących perspektyw interpretacji wyników w postaci danych językowych zebranych w toku eksperymentu lingwistycznego, opartych na dwóch głównych zasadach: częstości (powszechności reakcji) oraz klasyfikacji skojarzeń⁹.

Psycholingwistyczna idea analiz skojarzeń utrwalaonych w świadomości jednostki pod wpływem jej wcześniejszych doświadczeń pozytywnie wpłynęła na intensyfikację językoznawczych badań nad spostrzeganiem¹⁰, u podłoża których znajdują się interkulturowe analizy porównawcze procesów poznawczych człowieka. Koncepcja takich eksploracji naukowych opiera się na teoretyczno-metodologicznych założeniach warunkujących i opisujących

⁷ Już przed laty Edward Sapir pisał: „Układ wzorów kulturowych danej cywilizacji jest odzwierciedlony w języku, który cywilizację tę wyraża. Złudne jest przekonanie, że cechy istotne danej kultury można uchwycić i zrozumieć przez czystą obserwację, nie korzystając z pomocy symbolizmu językowego, który cechom tym nadaje znaczenie zrozumiałe dla całego społeczeństwa. Próba poznania kultury bez odwołania się do języka społeczności reprezentującej tę kulturę, okaże się pewnego dnia równie amatorska jak trud historyka, który nie ma dostępu do oryginalnych dokumentów cywilizacji, którą opisuje”. Tenże, *Kultura, język, osobowość* (Warszawa: PIW, 1978), 88.

⁸ Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007), 24.

⁹ Anna Ciechanowicz, „Swobodne skojarzenia słowne. Przegląd literatury”, *Psychologia Wychowawcza* 4 (1975): 520–533.

¹⁰ Wspólnota językowa warunkuje wspólnotę spostrzeżeńową i jednocześnie z niej wynika. Robert Kwaśnica pisze o tym problemie w następujący sposób: „To, co i jak spostrzegamy, zależy od naszego języka: to język przesądza o tym, co możemy dostrzec i uznać za obiektywnie istniejące. [...] Język decyduje o tym, jak rozumiemy poddające się naszej recepcji obiekty”. Tenże, „Rzeczywistość jako byt sensu. Teza o językowym tworzeniu rzeczywistości”, *Język a Kultura* 1 (1991): 37.

schemat ludzkiego poznania, tj. sposób, w jaki ludzie selekcionują, interpretują, zapamiętują i wykorzystują wszelkie fenomeny realnej rzeczywistości otaczające ich i przez nich odbierane. Zjawiska rzeczywistości pozajęzykowej stabilizują się w świadomości jednostki w taki sposób, że utrwalają przyczynowo-czasowe i przestrzenne związki zjawisk i emocji przez nie wywołanych. Schematy te mają swoje reprezentacje mentalne lub, jak proponują Teun van Dijk i Walter Kintsch¹¹, „modele mentalne”, zawsze dostępne i pozwalające jednostce w określony sposób konstruować otaczającą ją rzeczywistość oraz silnie oddziałujące na jakość naszych wyobrażeń na temat wszelkich fragmentów otaczającego świata i na przetwarzanie informacji, które go opisują. Bardzo obrazowo fakt ten konstatuje Georg Gissing: „To umysł kreuje świat wokół nas i nawet gdybyśmy stanęli tuż obok siebie na tej samej łące, moje oczy nigdy nie ujrzą tego, co widzą twoje”¹².

Zarówno nasza postawa, jak i postawa wielu współczesnych językoznawców zainteresowanych reakcjami asocjacyjnymi wyrasta z inspiracji problemami z zakresu logicznych związków procesu myślenia z językiem, traktujących jednocześnie język jako najbardziej skomplikowany sposób przekazywania i wymiany myśli. Badanie asocjacji werbalnych, zgodnie z ich zwięzłą definicją sformułowaną przez Natalię Ufimcewą, w myśl której reprezentują one „овнешнение с помощью вербальных знаков связи между психическими явлениями, при которой предъявление вербального стимула влечёт за собой появление вербальной реакции”¹³, dostarczając wiedzy na temat norm skojarzeniowych, stwarza jednocześnie możliwości diagnozowania podobieństw i różnic w postrzeganiu różnych konstruktów rzeczywistości poprzez język, również w zależności od konkretnych kręgów kulturowych, w których dana grupa biorąca udział w eksperymencie asocjacyjnym wyrażała i podlegała procesom socjalizacji.

Podstawową zaletą omawianej empirii jest to, iż zawiera ona w sobie bogaty potencjał w zakresie wieloaspektowej analizy wyrażających się w reakcjach skojarzeniowych dwóch możliwych znaczeń asocjacyjnych:

1. kulturowego – „obowiązuje zawsze tylko dla określonej formacji kulturowej, stanowi o znaczeniu danego znaku (lub kompleksu znaków) dla konkretnej formacji kulturowej. [...] Dla innej formacji kulturowej ten sam środek znaku (słowo, konstrukt, wypowiedź) posiadać może inne znaczenie kulturowe”¹⁴;
2. konotacyjnego (emotywnego) – odniesienie do wszystkich procesów emocjonalnych i poznawczych, jakie dany znak wywołuje poza samym odpowiadającym mu

¹¹ Teun A. van Dijk, Walter Kintsch, *Strategies of Discourse Comprehension* (New York: Academic Press, 1983).

¹² Georg Gissing, *The private papers of Henry Ryecroft* (NY: Dutton 1912), cyt. za: Elliot Aronson, Timothy W. Wilson, Robin M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł* (Poznań: Zysk i S-ka, 1997), 127.

¹³ Natal'â V. Ufimceva, „Associativnye slovari slavânskikh âzykov”, w: Roman Gawarkiewicz, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz, *Polski słownik asocjacyjny z suplementem* (Szczecin: Print Group, 2008), 16.

¹⁴ Michael Fleischer, *Polska symbolika kolektywna* (Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2003), 27.

pojęciem, będące zarazem miarą wartości, stosunku i postaw poddanych badaniom asocjacyjnym jednostek do danego pojęcia¹⁵.

Przedstawiona struktura znaczeniowa ma charakter dynamiczny i jest podatna na zmiany, determinowane przyjętym w toku ludzkiej działalności systemem odniesień. Innymi słowy, wszystkie „nasze” znaczenia nabywamy w procesie uczenia się i w toku wszelkich interakcyjnych zachowań komunikacyjnych. Liczne badania asocjacyjne wykazują istnienie wspólnych, podzielanych przez wielu przedstawicieli danej grupy językowo-kulturowej, skojarzeń i kryjących się za nimi znaczeń, tematyzowanych obiektów rzeczywistości, ale także funkcjonowanie osobistych, indywidualnych skojarzeń, odmiennych dla różnych jednostek.

Z bardzo dobrą recepcją i zainteresowaniem spotkały się wyniki dotychczasowych lingwistycznych badań empirycznych na gruncie polskim, których autorzy z jednej strony ujawniają kulturowe nacechowanie symboli kolektywnych (Fleischer 2003), standardowych słów (Pisarek 2002), wartości (Rodziewicz 2014), stereotypów i heterostereotypów (Gawarkiewicz 2011), haseł *Polskiego słownika asocjacyjnego z suplementem* (Gawarkiewicz, Pietrzyk, Rodziewicz 2008), z drugiej zaś poświadczają, że nawet w obrębie jednej kultury mają miejsce istotne zmiany w rozumieniu i definiowaniu pojęć oraz ich ewaluacji (Bartmiński 2006). Autorzy niniejszego tekstu dowiedli na podstawie analiz materiału językowego zawartego w *Polskim słowniku asocjacyjnym z suplementem* (Gawarkiewicz, Pietrzyk, Rodziewicz 2008) i słowniku *Slavânskij asociativnyjslovar': ruskij, beloruskij, bołgarskij, ukraïnskij* (Ufimceva i in. 2004) funkcjonowania zarówno wyrazistych, jak i subtelnych różnic w profilowaniu semantycznie ekwiwalentnych pojęć języka polskiego i rosyjskiego (Gawarkiewicz 2008, 2017; Rodziewicz 2008, 2018). Z kolei badania asocjacyjne przeprowadzone przez autorów tekstu wśród respondentów reprezentujących trzy kultury – polską, niemiecką i rosyjską – w zakresie utrwalonych w ich świadomości auto- i heterostereotypów (Gawarkiewicz 2011) oraz wartości (Rodziewicz 2014) wykazały istotne podobieństwa i różnice w językowych obrazach świata. Po pierwsze, pozwoliły stwierdzić, iż tym, co łączy trzy poddane badaniom grupy narodowościowe jest przyjęty przez nie sposób konceptualizacji zarówno własnej, jak i obcej rzeczywistości wedle reguł konotacji emocjonalnej opartej na potocznej interpretacji definiowanego obiektu, w której tkwiące w umysłach stereotypy pełnią funkcję poznawczą, wyrażającą się w tendencji do upraszczania i generalizacji. Zasadniczo różni je natomiast jakość więzi emocjonalnej z własną wspólnotą i poziom otwartości na innych. Po drugie, dowiodły, że badani przedstawiciele trzech społeczności językowych w odmienny sposób rozumieją i interpretują pojęcia nazywające wartości, konstytuując ciekawe i wzbogacone semantycznie profile badanych jednostek aksjologicznych, które uświadamiają istnienie niedostatecznie znanych, lub pomijanych przez źródła leksykograficzne, sposobów ich konceptualizacji.

¹⁵ Ida Kurcz, *Psycholingwistyka* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976), 176.

Ujawnienie takich różnic uzasadnia potrzebę stałego rozszerzania i uzupełniania tego typu studiów mających wymiar międzykulturowy.

Za uzasadnione zatem uznajemy przeprowadzenie eksperymentu lingwistycznego na studenckich reprezentacjach trzech grup narodowych, tj. Polaków, Niemców i Rosjan, w celu opracowania polsko-niemiecko-rosyjskiego słownika asocjacyjnego z suplementem w postaci monografii naukowej.

W odróżnieniu od dostępnych w obiegu naukowym słowników proponowane opracowanie będzie zawierać materiał językowy pomagający dotrzeć do kulturowo utrwalonego systemu znaczeń, który odzwierciedla struktury mentalne funkcjonujące w świadomości językowej młodych Polaków, Niemców i Rosjan. Na przykładzie rozumienia wybranych słów dotyczących wartości i postaw, działań, stereotypów, symboli i przedmiotów, życia społecznego i polityki, nazw członków wspólnot oraz nazw miejsc i instytucji słownik stworzy możliwość dotarcia do wiedzy potocznej, obiegowej oraz pozwoli uchwycić nie tylko jakościowe zmiany w semantyce wymienionych wyżej kategorii pojęć w badanych językach, ale przede wszystkim relacje między kulturą i znaczeniem. W nowoczesnych teoriach z zakresu socjologii kultury akcentowana jest teza o związkach kultury, będącej nośnikiem znaczeń, ze światem społecznym. Opracowanie słownikowe pozwoli skupić się na społecznych podstawach tworzenia i przyswajania znaczeń, tj. uwzględnić myśli i działania odbiorców przekazów kulturowych – tych, którzy je kategoryzują, definiują, redefiniują, interpretują, wartościują, akceptują lub odrzucają.

Słownik będzie się składał z dwóch części. W pierwszej z nich, podzielonej według kryterium językowego, umieszczone zostaną obok słowa-bodźca wszystkie słowa-reakcje zgodnie z zasadą częstotliwości ich występowania – od słów-reakcji pojawiających się najczęściej do słów-reakcji występujących najrzadziej. Zakończenie haseł słownikowych stanowić będą następujące dane: liczba badanych, którzy zareagowali na dany bodziec, liczba słów-reakcji, liczba reakcji pojedynczych. O ile pierwsza część słownika będzie skonstruowana według klucza od bodźca do reakcji, to część druga stanowić będzie jej odwrotność, tzn. zostanie skonstruowana na zasadzie od reakcji do bodźca. W słowniku odwrotnym zamieszczony zostanie pełny wykaz – zebranych w wyniku przeprowadzonego testu asocjacyjnego – reakcji językowych podanych w porządku alfabetycznym wraz z charakteryzującymi je danymi statystycznymi.

Suplement będzie przykładem wykorzystania zamieszczonego w słowniku materiału językowego. Zawierać on będzie artykuły naukowe, w których autorzy projektu podejmą próbę rekonstrukcji fragmentów językowych obrazów świata, odnoszących się do interpretacji wybranych elementów polskiej, niemieckiej i rosyjskiej rzeczywistości oraz sposobów ich kategoryzacji i wartościowania. Analizy zamieszczone w tej części projektu zmierzać będą do wskazania wspólnego i swoistego – w typowych dla młodych użytkowników języka polskiego, niemieckiego i rosyjskiego sposobach konceptualizacji – wybranego obiektu rzeczywistości pozajęzykowej.

Autorzy projektu zamierzają przeprowadzić badania asocjacyjne wśród młodych Polaków, Niemców i Rosjan w celu dokonania charakterystyki i porównania obrazów świata funkcjonujących w ich świadomości językowej, tj. ustalenia kategorii wspólnych i różnych, co z kolei pomoże określić i porównać ich sposób odbierania i wartościowania otaczającej rzeczywistości. Za wyborem na uczestników eksperymentu młodzieży w wieku 18–25 lat przemawia fakt, iż na ten etap życia przypada faza największej, kreatywnej, pokoleniotwórczej aktywności jednostek. Pojęcie tzw. tożsamości pokoleniowej, kształtującej się w okresie późnej adolescencji, przybliży Witold Wrzesień: „jest [ona] symboliczną przynależnością jednostek do poszczególnych czasowych i terytorialnych segmentów rzeczywistości społecznej. To specyfika czasu i miejsca, odpowiedzialna za sposoby definiowania norm i wartości, zestawów wzorów, wzorców, symboli, znaków i ich interpretacji, które charakteryzują poszczególne grupy wiekowe”¹⁶. Stadium wczesnej dorosłości charakteryzuje się ugruntowaniem pokoleniowej przynależności, która wiąże się przede wszystkim z poczuciem zakorzenienia w kulturze, historii i systemie wartości społeczności, w której żyje jednostka. To odnalezienie i uświadomienie przez jednostkę posiadania swojego miejsca w świecie. Przesłanką wyboru do badania członków społeczności studenckiej było z kolei, ugruntowane przez lekturę literatury socjologicznej, przekonanie, iż obecni studenci zasilą w niedalekiej przyszłości szeregi elity gospodarczej, intelektualnej, artystycznej i politycznej. Jako przedstawiciele prestiżowych warstw społecznych będą oni zatem wywierać wpływ na profil życia publicznego, tworząc oryginalne wartości i wprowadzając innowacje w systemie społecznym; będą także formułować koncepcje, programy i wizje polityki zagranicznej, odpowiadając tym samym nie tylko za formy politycznej i gospodarczej współpracy na forum międzynarodowym, ale przede wszystkim za kształt procesu integracji społeczeństw europejskich w zakresie porozumienia międzykulturowego.

Nowatorstwo proponowanego projektu odnosi się do kilku sfer. Po pierwsze, badania, które zaplanowane są na trzech grupach respondentów, nie były dotychczas prowadzone w takiej konfiguracji etniczno-kulturowej. Po drugie, badania mają charakter masowy, obejmują po 500 reprezentantów z każdej wybranej społeczności. Po trzecie, w badaniach ankietowych uwzględniono identyczny dla każdego z języków obszerny wielopłaszczyznowy i wielokategorialny katalog pojęć, czyli słów nazywających idee, wartości i postawy, symbole, członków wspólnot oraz miejsca i instytucje. Badania dostarczą w związku z tym bogatego, do tej pory niezgromadzonego w takiej skali, materiału empirycznego w postaci językowo-kulturowych wyobrażeń o zawartych w ankietach pojęciach. Taki pomiar pozwoli wnioskować o typowym dla każdej z trzech ankietowanych nacji sposobie profilowania pojęć i interpretowania otaczającej ich rzeczywistości. Pozwoli jednocześnie wyjaśnić elementy konstytuujące wspólną bazę kulturową. Odtworzone na podstawie zebranego materiału empirycznego kognitywne definicje zawartych w teście asocjacyjnym obiektów, tworzące i modelujące ich obraz, wskażą określone preferencje każdej z trzech grup

¹⁶ Witold Wrzesień, *Jednostka – rodzina – pokolenie* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2003), 23.

respondentów w sposobie pojmowania i orzekania o wyróżnionych w badaniach fragmentach rzeczywistości. Tym samym autorzy projektu pokażą, czy i jak preferencje te wpływają na różnice semantycznego profilowania pojęć i czy manifestują się one w strefie jądrowej znaczenia danego pojęcia (konotacje mocne) czy w strefie peryferyjnej (konotacje słabe) oraz jak na osi plus–minus przebiega ewaluacja sensów utrwalonych w badanych słowach.

Pokazanie specyfiki semantycznego profilowania polskich, niemieckich i rosyjskich pojęć ujawnionej w postaci profilów asocjacyjnych, czyli „obrazów świadomości integrujących umysłową i zmysłową percepcję rzeczywistości właściwą danemu przedstawicielowi grupy etnicznej”¹⁷, w rezultacie zastosowania specjalnej, czasochłonnej procedury wyróżniania i statystycznego opracowania aspektów i ich hierarchizacji jest najciekawszym i najbardziej wartościowym dla współczesnych analiz językoznawczych rezultatem badań porównawczych.

W osiągnięciu wskazanego wyżej celu przydatnym narzędziem będzie test swobodnych skojarzeń słownych, polegający na podaniu przez respondenta skojarzenia werbalnego na stymulant, tj. pierwszego słowa lub wyrażenia, które mu przychodzi na myśl po usłyszeniu lub przeczytaniu wyrazu-bodźca.

Po raz pierwszy metodą tą posłużył się i ją opisał Francis Galton w 1879 roku¹⁸. Przeprowadził on eksperyment asocjacyjny na sobie, zapisując pierwsze przychodzące mu na myśl słowo w reakcji na podane przez siebie pojedyncze wyrazy oraz notując czas reakcji. Technika Galtona znalazła nieco później zastosowanie w badaniach m.in. Wilhelma Maximiliana von Wundta, Emila Kraepelina, Gustava Aschaffenburga i Carla Gustava Junga. Celem eksperymentów było początkowo nie tyle określenie obszarów, zakresu i możliwości ich praktycznego zastosowania, ile zbadanie prawidłowości tworzenia struktur sieci asocjacyjnych oraz ewentualnych logicznych związków i zależności między pojęciami połączonymi przez skojarzenia. Dopiero pod koniec XIX wieku zaczęto stosować testy swobodnych skojarzeń w praktyce, pierwotnie w terapiach i diagnostykach psychologicznych.

Pionierskie badania metodą Galtona z końca XIX i początku XX wieku pozwoliły zgłębić naturę swobodnych asocjacji (połączeń między wyrazami opartych na podobieństwie, kontraście lub styczności elementów językowych) i stworzyć grunt do poszerzonych studiów nad skojarzeniami w innych niż psychologia dziedzinach nauki, m.in. w psycholingwistyce, antropologii kulturowej i glottodydaktyce. Metoda wolnych skojarzeń wykorzystywana była później wielokrotnie również w badaniach językoznawczych. Ograniczała się ona jednakże z reguły do opracowania norm powszechności skojarzeń słownych, tworzonych na bazie testu amerykańskich psychologów Grace Kent i Aarona Rosanoffa (1910),

¹⁷ Natal'â V. Ufimceva, „Associativnyj tezaurus ruskogo âzyka kak model' soznaniâ russkih”, w: *Âzykovoje soznanie: teoretičeskie i prikladnye aspekty. Sbornik naučnyh statej* (Moskwa–Barnaul: Izdatel'stvo Altajskogogosudarstvennogo universiteta, 2004), 191.

¹⁸ Francis Galton, „Psychometric Experiments”, *Brain. A Journal of Neurology* 2 (1879): 149–162.

obejmującego 100 najczęściej używanych słów języka angielskiego. Na podstawie listy Kent-Rosanoffa, przetłumaczonej na wiele języków, powstały słowniki norm asocjacyjnych m.in. języka polskiego (Kurcz 1967), języków niemieckiego i francuskiego (Postman 1970), słowackiego (Maršalová 1972), rosyjskiego (Leont'ev 1977). Również studia międzykulturowe, opracowane głównie przez zachodnich językoznawców, przeprowadzano z wykorzystaniem tej samej listy słów (Rosenzweig 1964/1970; Lambert/Moore 1966; Miller 1970; Gentner 1989 i in.).

Warto w tym miejscu zaakcentować, że proponowane przez wspomnianych językoznawców międzyjęzykowe analizy konfrontatywne asocjatyw ograniczały się, po pierwsze: do badania ilościowych i jakościowych parametrów powiązań międzywyrazowych, a więc właściwości strukturalnych leksykonu umysłowego, po drugie: do charakterystyki pojęć konkretnych, stanowiących ponad 90% słów-bodźców z listy Kent-Rosanoffa, podczas gdy niewątpliwą zaletą tej metody jest możliwość wniknięcia nie tylko w budowę, lecz przede wszystkim w nacechowane społecznie i kulturowo treści leksykonu umysłowego (pojęciowego) użytkownika języka. Napełnienie treściowe pojęć konkretnych, odkrywane w eksperymentach skojarzeniowych, w odróżnieniu od pojęć abstrakcyjnych, ma w dużej części charakter denotatywny. Pojęcia te wykorzystywane jako bodźce odsyłają często do konkretnych przedmiotów, które, nawet jeśli postrzegane są przez specyficzny kulturowy pryzmat, funkcjonują w obiektywnej weryfikowalnej rzeczywistości. Pojęcia abstrakcyjne z kolei, do których niewątpliwie należy większość proponowanych w projekcie pojęć, niosą znacznie większy ładunek treści konotacyjnych (emotywnych), odniesień do wszystkich procesów emocjonalnych i poznawczych, które dany znak wywołuje poza samym odpowiadającym mu pojęciem, będących miarą ustosunkowania badanego do danego pojęcia, miarą jego postaw i wartości. Ponadto utrwalone w mentalnych strukturach charakterystyki pojęć abstrakcyjnych są, jak można przypuszczać, w znacznie większej mierze ukształtowane etnicznie, nie poddają się więc interkulturowej standaryzacji tak łatwo, jak charakterystyki pojęć konkretnych.

Podstawowym źródłem charakterystyki znaczeniowej pojęć są, jak się zakłada, definicje normatywne zawarte w słownikach językowych. Słownikowe opisy definicyjne są często niedokładne, zbyt uogólniające lub jednoaspektowe, nieumocowane w aktualnym kontekście, skoncentrowane na przekazie denotacyjnym, abstrahujące od znaczenia konotacyjnego i w niezadowalającym stopniu odzwierciedlają faktyczne napełnienie treściowe pojęć, którym posługuje się użytkownik języka w opisie rzeczywistości.

Planowane badania przebiegać będą wieloetapowo i ukierunkowane będą na realizację następujących celów:

1. Opracowanie katalogu haseł w języku polskim, niemieckim i rosyjskim do słownika asocjacyjnego według przyjętych grup słów-bodźców (wartości i postawy, stereotypy, działania, symbole i przedmioty, życie społeczne i polityka, nazwy członków wspólnot, nazwy miejsc i instytucji).

2. Skonstruowanie narzędzia badawczego w postaci testów asocjacyjnych w trzech wersjach językowych.
3. Przeprowadzenie badań na terenie Polski, Niemiec i Rosji.
4. Opracowanie wyników badań w postaci haseł słownikowych techniką poziomu frekwencyjności danych asocjatyw – od najczęściej podawanych do pojedynczych.
5. Analiza profili asocjacyjnych pojęć zawartych w słowniku z zastosowaniem procedury wyróżniania i statystycznego opracowania aspektów.
6. Opracowanie i publikacja słownika oraz monografii naukowej podsumowującej wyniki badań.

Jak dowodzą rezultaty dotychczasowych badań autorów projektu z zakresu semantycznego profilowania pojęć przeprowadzone metodą testu asocjacyjnego, to znaczy badania fragmentów kulturowej świadomości językowej Polaków (Gawarkiewicz, Pietrzyk, Rodziewicz 2008), badania nad systemem i hierarchizacją wartości współczesnych Polaków, Rosjan i Niemców (Rodziewicz 2014, finansowane przez MNiSW, grant nr N N104177236) oraz badania nad polskimi, niemieckimi i rosyjskimi auto- i heterostereotypami i ich wpływem na przebieg komunikacji międzykulturowej (Gawarkiewicz 2011), również i realizacja powyższych celów przyniesie ciekawe i bardzo istotne wnioski na temat podobieństw i różnic w percepcji otaczającej rzeczywistości i sposobach reagowania na informacje charakterystyczne dla trzech grup respondentów.

Autorzy projektu zamierzają przeprowadzić test asocjacyjny na terenie Polski, Rosji i Niemiec w kilkudziesięciu cyklach. W każdym z nich uczestniczyć będzie od 15 do 20 respondentów. Wszyscy uczestnicy badań w łącznej liczbie 1500 (w połowie mężczyźni i kobiety) otrzymają egzemplarz testu w języku ojczystym, w którym zamieszczone będą słowa-bodźce oraz pytania o wiek, płeć, kierunek studiów. Zadaniem respondentów będzie zapisanie nieukierunkowanej swobodnej reakcji, pierwszego przychodzącego na myśl słowa lub wyrażenia po przeczytaniu słowa-bodźca. Badanie zgodnie z podstawowymi założeniami testu asocjacyjnego będzie mieć charakter otwarty, dopuszcza się w nim wiele możliwych odpowiedzi. Czas wykonania zadania będzie limitowany, co znajduje uzasadnienie w praktyce badawczej masowych testów skojarzeniowych. Ograniczenie to ma na celu zminimalizowanie czasu między przeczytaniem słowa-bodźca i zapisaniem skojarzenia, i tym samym uniknięcie uświadomionej, to jest następującej w wyniku dłuższej refleksji odpowiedzi, a także podtrzymanie zainteresowania badanych postawionym im zadaniem.

Na liście słów-bodźców znajdą się pojęcia obejmujące sześć następujących wspomnianych wyżej grup haseł:

1. wartości, idee i postawy (np. sprawiedliwość, wolność, honor, prawda, tolerancja, patriotyzm, pokój, nacjonalizm, szowinizm, komunizm, kapitalizm, niepodległość, patriotyzm, ekologia, religia, Bóg);
2. nazwy działań, czynności i stanów (np. pomagać, obiecywać, kłamać, nienawidzić, kochać, rozumieć, tęsknić, złościć, pracować);

3. nazwy wspólnot i członków tych wspólnot (np. człowiek, rodzina, matka, ojciec, społeczeństwo, naród, Polacy, Polak, Niemcy, Niemiec, Rosjanie, Rosjanin, Europejczycy, Europejczyk, kobieta, mężczyzna, obcy, inny, przyjaciel, wróg);
4. symbole i przedmioty (np. krzyż, chleb, ziemia, dom, pieniądze, serce, piekło, niebo, kolory, słońce, księżyc, gwiazda);
5. nazwy instytucji (np. państwo, wojsko, policja, kościół, partia);
6. nazwy miejsc (świat, Europa, Polska, Niemcy, Rosja, wschód, zachód, zagranica, Warszawa, Berlin, Moskwa, stolica).

Pojęcia i metody analizy i opracowania wyników badań odwołują się do aparatu badawczego językoznawstwa kognitywnego oraz do teorii i aparatu pojęciowego wypracowanego przez inne dyscypliny naukowe, podejmujące problematykę kulturowego uwarunkowania znaczenia, przede wszystkim socjologię, antropologię kultury, psychologię i filozofię.

Szczególnie interesujące będą wnioski na temat zależności ewaluacji uwzględnionych w badaniach obiektów rzeczywistości od aspektu, wybór którego może być efektem wpływu składnika poznawczego opartego na wiedzy naukowej i encyklopedycznej respondentów, nabywanej przez standardowe kształcenie oraz środki przekazu, a także od wpływu czynników subiektywnych będących wyrazem społecznie utrwalonej wiedzy o świecie, od przyjęcia określonych struktur znaczeniowych i stereotypów z najbliższego środowiska oraz od osobistej refleksji zarówno nad doświadczeniem własnym, jak i doświadczeniem innych ludzi.

Bibliografia

- Aronson, Elliot, Timothy W. Wilson, Robin M. Akert. *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 1997.
- Aschaffenburg, Gustav. „Experimentelle Studien über Assoziationen”. W: *Psychologische Arbeiten*, red. Emil Kraepelin, 1–83. Bd. 2. Leipzig: Wilhelm Engelmann Verlag, 1899.
- Bartmiński, Jerzy. *Język. Wartości. Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006.
- Bartmiński, Jerzy. *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007.
- Bolton, Robert. „To zwykle psuje komunikację”. W: *Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi*, red. John Stewart, 175–186. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- Ciechanowicz, Anna. „Swobodne skojarzenia słowne. Przegląd literatury”. *Psychologia Wychowawcza* 4 (1975): 520–533.
- Dijk van, Teun A., Walter Kintsch. *Strategies of Discourse Comprehension*. New York: Academic Press, 1983.
- Fleischer, Michael. *Polska symbolika kolektywna*. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP, 2003.
- Galton, Francis. „Psychometric Experiments”. *Brain. A Journal of Neurology* 2 (1879): 149–162.

- Gawarkiewicz, Roman, „Archeologia świadomości językowej Polaków i Rosjan: analiza porównawcza na materiałach polskiego i rosyjskiego słownika asocjacyjnego”. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* 28 (2016): 151–164.
- Gawarkiewicz, Roman, „Dom w językowym obrazie świata młodzieży polskiej i rosyjskiej”. W: *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*, Roman Gawarkiewicz, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz, 237–246. Szczecin: Print Group, 2008.
- Gawarkiewicz, Roman. *Komunikacja międzykulturowa a stereotypy. Polacy – Niemcy – Rosjanie*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011.
- Gawarkiewicz, Roman, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz. *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*. Szczecin: Print Group, 2008.
- Gentner, Dedre. „The mechanisms of analogical learning”. W: *Similarity an Analogy in Reasoning and Learning*, red. Stella Vosniadou, Andrew Ortony, 199–241. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Goroško, Elena I. *Integrativnaâ model' svobodnogo asociativnogo èksperimenta*. Moskva–Har'kov: Ra-Karavella, 2001.
- Gottsdanker, Robert. *Osnovy psichologičeskogo èksperimenta. Učebnoe posobie*. Moskva: MGU, 1982.
- Grucza, Franciszek. „O przeciwstawności ludzkich interesów i dążeń komunikacyjnych, interkulturowym porozumieniu się oraz naukach humanistyczno-społecznych”. W: *Problemy komunikacji interkulturowej: jedna Europa – wiele języków i kultur. Materiały z XIX Sympozjum ILS UW oraz PTLs (Warszawa-Bemowo, 14–16 lutego 1994)*, red. Franciszek Grucza, Krystyna Chomicz-Jung, 11–32. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1996.
- Guročkina, Alla G. „Ètnokul'tura i âzykovoie soznanie”. W: *Filologîâ i kul'tura: Materialy III Meždunarodnoj naučnoj konferencii 16–18 maâ 2001. Č. 3*. Tambov: Izd-vo TGU, 2001, 117–128.
- Jung, Carl G. *Diagnostische Assoziationsstudien. Gesammelte Werke*. Bd. 2. Olten–Freiburg im Breisgau: Walter Verlag, 1906.
- Kent, Grace H., Aaron J. Rosanoff. *Free association test*. Chicago: C.H. Stoelting, 1919.
- Kraepelin, Emil. *Psychologische Arbeiten*. Bd. 2. Leipzig: Wilhelm Engelmann Verlag, 1899.
- Kurcz, Ida, „Polskie normy powszechności skojarzeń swobodnych na 100 słów z listy Kent-Rosanoffa”. *Studia Psychologiczne* 8 (1967), 122–127.
- Kwaśnica, Robert. „Rzeczywistość, jako byt sensu. Teza o językowym tworzeniu rzeczywistości”. *Język a Kultura* 1 (1991), 31–60.
- Lambert, Wallace E., Nancy Moore. „Word-association responses: comparisons of American and French monolinguals with Canadian monolinguals and bilinguals”. *Journal of Personality and Social Psychology* 3 (1966), 313–320.
- Leont'ev, Aleksej N. *Slovar' asociativnyh norm russkogo âzyka*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo uniwersiteta, 1977.
- Maršalova, Libuša. *Slovno-asociachne normy II. V–IX trieda ZDS a vysoka skola: Metodicka prirucka*. Bratislava: Univerzita Komenskeho, 1974.
- Mikułowski Pomorski, Jerzy. „Negocjowanie tożsamości zbiorowej w Europie”. W: *Narody wobec Europy. Negocjowanie tożsamości*, red. Jerzy Mikułowski Pomorski, 11–30. Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 2004.
- Miller, Kenneth M. „Free-association responses of English and Australian students to 100 words from the Kent-Rosanoff word association test”. W: *Norms of Word Association*, red. Leo Postman, Geoffrey Keppel, 39–52. New York–London: Academic Press, 1970.
- Porayski-Pomsta, Jerzy. „Komunikacja językowa”. W: *Nauka o języku dla polonistów*, red. Stanisław Dubisz, 19–66. Warszawa: Książka i Wiedza, 1999.
- Postman, Leo, Keppel Geoffrey. *Norms of Word Association*. New York–London: Academic Press, 1970.
- Puzynina, Jadwiga. *Słowo – wartość – kultura*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 1997.

- Rodziewicz, Barbara. „Konotacje tanatologiczne w świadomości językowej Polaków i Rosjan”. W: *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*, Roman Gawarkiewicz, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz, 279–291. Szczecin: Print Group, 2008.
- Rodziewicz, Barbara. „Vospriätie mira poläkami i russkimi v svete pokazanij ädra äzykovogo soznaniä (na materiale associativnyh slovarej)”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 53 (2018): 273–287.
- Rodziewicz, Barbara. *Wartości. Polacy – Rosjanie – Niemcy*. Szczecin: Volumina.pl, 2014.
- Rosenzweig, Mark R. „International Kent-Rosanoff word association norms, emphasizing those of French male and female students and French workmen”. W: *Norms of Word Association*, red. Leo Postman, Geoffrey Keppel, 95–176. New York–London: Academic Press, 1970.
- Sapir, Edward. *Kultura, język, osobowość*. Warszawa: PIW, 1978.
- Tarasov, Evgenij F. „Aktual'nye problemy analiza äzykovogo soznaniä”. W: *Äzykovoie soznanie i obraz mira*, red. Natal'ä V. Ufimceva, 24–32. Moskva: Institut äzykoznaniä RAN, 2000.
- Ufimceva, Natal'ä V. „Associativnyj tezaurus russkogo äzyka kak model' soznaniä russkih”. W: *Äzykovoie soznanie: teoretičeskie i prikladnye aspekty. Sbornik naučnyh statej*. Moskva–Barnaul: Izdatel'stvo Altajskogo gosudarstvennogo universiteta, 2004, 188–202.
- Ufimceva, Natal'ä V., Galina A. Čerkasova, Ūrij N Karaulov, Evnegij F. Tarasov. *Slavänskij associativnyj slovar': russkij, belorusskij, bolgarskij, ukraïnskij*. Moskva: Institut Äzykoznaniä RAN, 2004.
- Wierzbicka, Anna. *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2007.
- Wrzesień, Witold. *Jednostka – rodzina – pokolenie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2003.
- Wundt, Wilhelm M. „Über psychische Kausalität und das Prinzip des psychophysischen Parallelismus”. *Philosophische Studien* 10 (1894): 1–124.

Skojarzenia słowne w kontekście badań etnolingwistycznych. O potrzebie realizacji projektu *Polsko-niemiecko-rosyjskiego słownika asocjacyjnego*

Streszczenie

Tekst jest głosem językoznawców w dyskusji o tożsamości człowieka podejmowanej na gruncie nauk społecznych i humanistycznych. Jednostka jest w tym kontekście często sprowadzana do roli posiadacza i użytkownika grupowych ideologii, czego konsekwencją bywa przyjmowanie założenia, że różnice, dystanse czy rozbieżności interesów mogą być równoważone przez podobieństwa, poczucie bliskości oraz wspólnotę nadrzędnych celów, idei lub interesów, co okazuje się jednak zadaniem niełatwym, szczególnie wtedy, kiedy znajdziemy się w tyglu języków i kultur. W przekonaniu autorów tekstu pewną szansę podniesienia skuteczności porozumiewania się w relacjach międzykulturowych stwarzają m.in. psycholingwistyczne badania skojarzeń swobodnych. Pozwalają bowiem diagnozować różnice w spostrzeganiu, a to właśnie one są jedną z najczęstszych przyczyn wszelkich nieporozumień. Dotychczasowe badania skojarzeniowe takie różnice ujawniły, co zdaniem autorów opracowania uzasadnia potrzebę przeprowadzenia eksperymentu lingwistycznego na studenckich reprezentacjach trzech grup narodowych, tj. Polaków, Niemców i Rosjan, w celu opracowania polsko-niemiecko-rosyjskiego słownika asocjacyjnego z suplementem w postaci monografii naukowej.

Verbal associations in the context of ethnolinguistic studies: On the need to implement the project *Polish-German-Russian dictionary of associations*

Summary

This text is the linguists' voice in the discussion on the human identity, undertaken in the field of social sciences and humanities. An individual is often reduced in this context to the role of a possessor and user of the group ideologies, of which the consequence is accepting the assumption that the differences, distances or discrepancies of interests can be balanced by the similarities, the sense of proximity and the mutual overarching goals, ideas or interests which, however, proves to be difficult task to achieve, particularly when we find ourselves in the melting pot of languages and cultures. According to the authors, an opportunity to enhance the effectiveness of communication in the intercultural relations is provided, among others, by the psycholinguistic research into free associations, as they enable the diagnose of the differences in perception that are one of the most frequent reasons of misunderstandings. The studies on free associations performed so far have revealed such differences which, according to the authors, justifies the need to carry out an associative experiment on the samples of students of three nationalities, i.e. the Poles, Germans and Russians, in order to develop the Polish-German-Russian dictionary of associations, supplemented with a scientific monograph.

Cytowanie

Gawarkiewicz, Roman, Barbara Rodziewicz. „Skojarzenia słowne w kontekście badań etnolingwistycznych. O potrzebie realizacji projektu *Polsko-niemiecko-rosyjskiego słownika asocjacyjnego*”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 19 (2020): 115–129. DOI: 10.18276/sj.2020.19-08.